

POSTANOWIENIE

Dnia 23 stycznia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku A. P.
przy uczestnictwie P. S.A. w W., M. P., B. P., L. P. i Gminy Miasta M.
o ustanowienie drogi koniecznej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 23 stycznia 2019 r.,
skargi kasacyjnej uczestnika P. S.A. w W.
od postanowienia Sądu Okręgowego w T.
z dnia 20 kwietnia 2017 r., sygn. akt I Ca (...),

**uchyła zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w T. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w T. oddalił apelację uczestnika P. SA w W. (dalej P. SA w W.) od postanowienia Sądu Rejonowego w M. ustanawiającego drogę konieczną dla działki stanowiącej własność wnioskodawczyni przez działki stanowiące własność uczestnika.

Wskazał, że nieruchomość składająca się z działek nr 1722/2 i 1724/7 położona w M. objęta jest księgą wieczystą, w której w dziale II jako właściciel wpisane jest Państwowe Przedsiębiorstwo „K.”, którego następcą prawnym jest uczestnik P. SA w W.

Wnioskodawczyni jest właścicielem działki nr 1721, objętej księgą wieczystą, w której dziale I uwidocznione jest prawo przejazdu, przechodu i przegonu przez w/w działki uczestnika P. SA w W.

Kolejna działka nr 2986/49 stanowi część ulicy K. a działka nr 1724/6 leży w ciągu przedłużenia ul. K. do W. i obie stanowią własność Gminy Miejskiej M.

Nieruchomość powódki nie ma zapewnionego faktycznego i odpowiedniego dostępu do drogi publicznej. Sąd Rejonowy uznał przebieg drogi koniecznej przez działki nr 1724/6 stanowiącą własność Gminy oraz przez działki nr 1724/7 i 1722/2 stanowiące własność P. za najmniej uciążliwy dla nieruchomości obciążonych oraz umożliwiający wnioskodawczyni ruch pojazdów. Wynagrodzenie za ustanowienie służebności zostało wyliczone na podstawie opinii biegłego na kwotę 3089,13 zł.

Sąd drugiej instancji odnosząc się do zarzutu apelującego P., że nie jest on właścicielem działki lecz Państwowe Przedsiębiorstwo „K.”, wyjaśnił, że sam uczestnik wskazał, iż przedmiotowa nieruchomość została nabyta przez poprzednika prawnego uczestnika w okresie obowiązywania zasady jednolitego funduszu własności państwowej a z dniem 5 grudnia 1990 r. przedsiębiorstwa państwowe nabyły z mocy prawa prawo użytkowania wieczystego nieruchomości natomiast decyzją wojewody powinna być stwierdzona własność Skarbu Państwa w stosunku do tych nieruchomości.

W ocenie tego Sądu uczestnik przeoczył, że wniosek o ustanowienie służebności wpłynął w dniu 8 października 2013 r. i do daty zamknięcia rozprawy w dniu 28 września 2016 r. skarżące Przedsiębiorstwo nie wykazało choćby zainicjowania postępowania administracyjnego w kierunku zmiany wpisu w księdze wieczystej. Z uwagi na bezczynność zainteresowanych nie zasługiwał na uwzględnienie wniosek o zawieszenie postępowania w celu przeprowadzenia

postępowania administracyjnego, którego przedmiotem miałoby być stwierdzenie nabycia przez poprzemika prawnego uczestnika prawa wieczystego użytkowania.

Nie podzielił również zarzutu, że ustanowiona służebność drogi koniecznej narusza zasadę najmniejszego obciążenia gruntów i za gołosłowny uznał zarzut, że wynagrodzenie za ustanowienie służebności opracował wadliwie powołany biegły nie posiadający wiadomości specjalnych w tym zakresie, tym bardziej, że strona nie zgłosiła do opinii żadnych zarzutów merytorycznych.

W skardze kasacyjnej uczestnik P. zarzucił naruszenie przez niewłaściwe zastosowanie art. 145 § 1 k.c. przez ustanowienie służebności drogi koniecznej na działkach, które nie stanowią własności uczestnika a własność Skarbu Państwa oraz naruszenie art. 145 § 1 k.c. przez zasądzenie wynagrodzenia za ustanowienie służebności uczestnikowi a nie właścicielowi nieruchomości. Naruszenie przepisów postępowania wywiódł z naruszenia art. 510 § 2 k.p.c., art. 278 § 1 k.p.c. oraz naruszenia art. 217 § 1 w zw. z 227 i 13 § 2 k.p.c. Wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i orzeczenie co do istoty sprawy, ewentualnie uchylenie zaskarżonego postanowienia i postanowienia Sądu Rejonowego w M. i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Służebność drogi koniecznej jest rodzajem służebności gruntowej, w której przedmiotem obciążenia jest grunt i dopuszczona w drodze wykładni rozszerzającej nieruchomość budynkowa. Zgodnie z art. 145 § 1 k.c. roszczenie o ustanowienie drogi koniecznej powstaje dla właściciela nieruchomości wtedy, gdy nieruchomość nie odpowiedniego dostępu do drogi publicznej. Adresatem roszczenia jest właściciel gruntu sąsiedniego. Doktryna i orzecznictwo dopuszczają przyznanie legitymacji zarówno czynnej, jak i biernej w sprawach związanych z ustanowieniem drogi koniecznej również użytkownikowi wieczystemu (uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 października 1968 r., III CZP 98/66, OSNCP 1969/11, poz. 188, z dnia 29 czerwca 2016 r., III CZP 31/16, OSNC 2017 r., nr 5, poz. 56, postanowienie z dnia 15 października 2008 r., I CSK 135/08, OSNC-ZD 2009/C, poz. 62).

Krąg uczestników postępowania o ustanowienie drogi koniecznej jest więc ściśle określony i zgodnie z art. 626 § 1 k.p.c. we wniosku trzeba wskazać

właścicieli wszystkich nieruchomości, przez które mogłaby prowadzić droga, aby nieruchomość wnioskodawcy miała odpowiedni dostęp do drogi publicznej. Jeżeli nieruchomości są obciążone użytkowaniem wieczystym trzeba również wskazać wszystkich użytkowników.

W sprawie niniejszej jako właściciela nieruchomości oznaczonych nr 1724/6 i 1724/7 wskazano uczestnika P. SA w W. wychodząc z założenia, że skoro jest następcą prawnym Państwowego Przedsiębiorstwa „K.” wpisanego do księgi wieczystej jako właściciel, to taki tytuł mu również przysługuje. Taki też pogląd wyraził Sąd drugiej instancji powołując się na stwierdzenie uczestnika o nabyciu tej nieruchomości przez poprzednika i na brak działań uczestnika na drodze administracyjnej w celu uzyskania dokumentu stwierdzającego nabycie prawa wieczystego użytkowania.

Argumenty przywołane przez Sąd Okręgowy nie odnoszą się do meritum twierdzeń uczestnika o czasie nabycia nieruchomości i przysługiwaniu prawa własności Skarbowi Państwa i nie można na ich podstawie przyjąć, że przed 1990 r. przedsiębiorstwo państwowe mogło nabyć na własną rzecz własność nieruchomości. O słuszności stanowiska Sądu drugiej instancji nie może świadczyć wpis w dziale II księgi wieczystej prawa własności na poprzednika prawnego uczestnika. Jak wskazał Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 16 października 1967 r., III CZP 72/67 wpis w księdze wieczystej prawa własności nieruchomości państwowej, znajdującej się w użytkowaniu (zarządzie) państwowej jednostki organizacyjnej, powinien wymieniać jako właściciela albo Skarb Państwa z równoczesnym wskazaniem państwowej jednostki organizacyjnej, jeżeli nie jest ona osobą prawną albo oznaczenia państwowej jednostki organizacyjnej, która w imieniu własnym względem zarządzanych przez nią części mienia ogólnonarodowego wykonuje uprawnienia płynące z własności państwowej, jeżeli ta jednostka ma osobowość prawną.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 23 września 2010 r., III CSK 319/09 (OSNC-ZD 2011 r., nr 2, poz. 36), wprowadzie Skarb Państwa w ramach jednolitej własności państwowej był właścicielem gruntu i urządzeń, ale pozostawały w zarządzie przedsiębiorstwa, które stanowiło odrębną osobę prawną

a zarząd miał charakter operatywny, co oznacza, że treść uprawnień do samodzielnego działania była szeroka z uwagi na odpowiedzialność za własne zobowiązania, samodzielność, samofinansowanie, wykonywanie wszystkich uprawnień w stosunku do mienia pozostającego w dyspozycji i rozporządzanie nim z wyjątkiem uprawnień wyłączonych ustawowo, występowanie w obrocie we własnym imieniu i na własny rachunek jak również z uwagi na zakaz pozbawiania mienia przez organ założycielski (art. 128 § 2 k.c., art. 34 i 40 k.c.). Taka sytuacja prawna przedsiębiorstwa powodowała wpisanie przedsiębiorstwa do księgi wieczystej jako właściciela nieruchomości, z tym że była ona również przyczyną tego, że właścicielem nieruchomości był Skarb Państwa. Wpis nie świadczył w tym przypadku o rzeczywistym przysługiwaniu przedsiębiorstwu państwowemu prawa własności. Z treści zatem wpisu w księdze wieczystej dotyczącej nieruchomości użytkowanych przez uczestnika nie można wywodzić na jego rzecz prawa własności.

Nie można też z treści księgi wieczystej wywodzić prawa wieczystego użytkowania uczestnika skoro z uwagi na treść art. 128 k.c. do czasu wejścia w życie z dniem 1 lutego 1989 r. ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 3, poz. 11) obowiązywała zasada jednolitej własności państwowej, co oznacza, że Skarb Państwa był właścicielem zarówno nieruchomości państwowych, jak i mienia (urządzeń przesyłowych) państwowych osób prawnych pozostających w zarządzie tych osób. Uchylenie tego przepisu nie powodowało z mocy prawa uwłaszczenia przedsiębiorstw państwowych na składnikach mienia pozostających w ich zarządzie. Z mocy art. 2 ust. 1, 2 i 3 ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. Nr 91, poz. 455, dalej: „ustawa z 29 września 1990 r.”) z dniem 5 grudnia 1990 r. zarząd gruntami sprawowany przez przedsiębiorstwo państwowe został przekształcony w prawo użytkowania wieczystego a w odniesieniu do położonych na tych gruntach budynków, innych urządzeń i lokali w prawo własności, co wymagało potwierdzenia deklaratywną decyzją wojewody albo zarządu gminy. Prawo własności pozostałych składników majątkowych przedsiębiorstwo państwowe nabywało z dniem 7 stycznia 1991 r. na podstawie art. 1 pkt 9 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o zmianie ustawy

o przedsiębiorstwach państwowych (Dz. U. z 1991 r., Nr 2, poz. 6, dalej: „u.z.u.p.p.”) i nie wymagało to potwierdzenia decyzją administracyjną. Nie ulega wątpliwości, że taka decyzja wojewody nie została do dnia dzisiejszego wydana, co oznacza, że właścicielem nieruchomości nieobciążonej jest Skarb Państwa i nie ma żadnego dowodu, że uczestnikowi służy jakiegokolwiek prawo. Uczestnikiem postępowania powinien być zatem Skarb Państwa, zwłaszcza że wnioskodawczyni żąda ustanowienia drogi koniecznej na nieruchomości a nie na prawie użytkowania wieczystego. Pominięcie uczestnika Skarbu Państwa, który powinien być zawiadomiony o toczącym się procesie zgodnie z art. 626 § 1 k.p.c. stanowi naruszenie tego przepisu postępowania oraz art. 145 § 1 k.c. Ponieważ uczestnik P. nie ma legitymacji do brania udziału w postępowaniu zbędne jest odniesienie się do pozostałych zarzutów związanych z ustaleniem wysokości wynagrodzenia.

Z tych względów orzeczono na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

aj